

MIȘCAREA SEPARATISTĂ DE LA IAȘI (APRILIE 1866): O PERSPECTIVĂ BRITANICĂ

Adriana Dăscălescu (Vieru)*

Abstract: *This article provides a comprehensive analysis of the separatist uprising in Iași following the abdication of Alexandru Ioan Cuza in February 1866, relying significantly on an unpublished British diplomatic report. The report, dated April 26, 1866, and located in the British National Archives, was written by John Green and contains a significant dispatch from A.St. Clair, the British Consul in Iași at that time. St. Clair's meticulous observations offer distinctive insights into the political and social unrest in the Moldavian Principality during this transitional period, particularly emphasizing the separatist movement in Iași. St. Clair's report emphasizes the international aspect of the conflict, notably the participation of foreign entities such as Russia, Austria, and Prussia, whose consuls were alleged to have aided the separatists. Notwithstanding the Bucharest government's attempts to quell the rebellion, which included the designation of Cozadini as extraordinary commissioner and the mobilization of armed forces, tensions persisted in their escalation. The separatists' inability to obtain extensive public support resulted in their loss, albeit with significant carnage. St. Clair's dispatch provides a direct description of the severe suppression of the rebellion, wherein unarmed civilians were assaulted by government soldiers, resulting in considerable casualties. The report presents a vivid portrayal of the violence, serving as both a documentation of the events and a condemnation of the Romanian government's conduct. This article enhances historical study by revealing previously inaccessible primary sources that illuminate the separatist movement and the wider geopolitical issues of the time. St. Clair's report is an essential document for comprehending the intricate political dynamics in 19th century Romania and the influence of foreign forces on its national development.*

Keywords: consuls, activity, British consular reports, Romanian Principalities, Iași, society, political crisis.

După abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 11/23 februarie 1866, a fost instituită locotenența domnească și s-a format un nou guvern sub conducerea lui Ion Ghica. În acest context, tronul Principatelor Unite i-a fost oferit contelui Filip de Flandra, hotărârea locotenenței domnești, ratificată prin votul Adunării Deputaților și al Senatului, privind proclamarea acestuia ca domn aducând Europa, încă odată, în fața unui fapt împlinit. El a refuzat însă această

* Doctorand, SCOSAAR – Școala Doctorală de Istorie și Arheologie, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași; e-mail: dascalescu.adriana4@gmail.com
„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXIII, 2024,
Supliment nr. 1, p. 203-219.

propunere, complicând astfel situația politică din țară și accentuând incertitudinea și tensiunile interne¹. Era un scenariu sumbru pentru români, existând pericolul unei intervenții otomane și chiar cel a destrămării Unirii. Se ridicau astfel două probleme: menținerea Unirii și instaurarea unei monarhii constituționale prin aducerea pe tron a unui prinț străin, care să fondeze o dinastie ereditară.

Plebiscitul ce a urmat acestei declinări (2/14 – 8/20 aprilie 1866) a cauzat, însă mișcări separatiste la Iași (3/15 aprilie 1866). Separatiștii din 1866 cereau desfacerea Unirii și alegerea pentru Moldova a unui domn pământean. Ei făceau propagandă pe aceleași considerente din 1857–1859 și susțineau că numeroasele candidaturi pentru Tron erau cea mai puternică dovadă că Moldova se voia stăpână pe destinul său și sub conducerea unui voievod moldovean. Actul Unirii fusese însă săvârșit de șapte ani. Unirea exprimase dorința românilor și alegerea lui Alexandru Ioan Cuza entuziasmase țara. Dar anul 1859 trecuse, iar la începutul lui 1866 Principatele, înmărmurite, așteptau venirea unei crize ce majorității i se părea imposibilă. Din această cauză, agitația politică devenise îngrijorătoare, în ultimele zile ale lunii martie Iașii se aflau într-o mare frământare².

Guvernul de la București și-a dat seama de pericolul din fosta capitală a Moldovei. Cozadini, în funcția de comisar extraordinar, a fost trimis la Iași pentru a supraveghea păstrarea intactă a Unirii. În plus, vechii prefecti au fost înlocuiți cu alții de încredere. Schimbări au avut loc și în posturile de armată. Noul prefect a fost și el dat la o parte, iar magistrații unor instanțe judecătorești au avut de suferit, după cum se va putea înțelege și din corespondența consulară. Activitatea separatiștilor nu se limita doar la o grupare de boieri, după cum nota consulul englez Alex. B. St.-Clair³, ci era în mare măsură întreținută de oamenii de afaceri din oraș, care nu ar fi încetat a plânge schimbarea capitalei la București⁴. Și consulul austriac, Ferdinand

¹ Dan Berindei, *Diplomația românească modernă. De la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821–1877)*, București, Edit. Albatros, 1995, p. 156.

² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași [infra: SJAN Iași], Fond Dimitrie Suțu, dosar 54, volumul I, fila 20.

³ *Almanach de Gotha. Annuaire Diplomatique et statistique pur l'année 1867*, Justus Perthes, Gotha, 1866, p. 844 [infra: *Almanach de Gotha ...*].

⁴ T.W. Riker, D.Litt. Oxon, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale 1856-1866*, traducere de Alice L. Bădescu, Iași, Edit. Alfa, 2000, p. 478.

Haas⁵, specifica că la Iași atmosfera era deosebit de încordată și că se anunța o izbucnire de Paști⁶. Consulul Prusiei din fosta capitală, C. Goering, care obișnuia să corespundeze cu Bismarck⁷, afirma că în cazul în care populația din Moldova ar fi lăsată să se exprime public, rezultatul nu ar fi favorabil Unirii.

Tot Ferdinand Haas, ale cărui rapoarte consulare sunt demne de analizat, în ciuda afinităților sale evidente față de separatiști, raporta contelui Alexander Mensdorff-Pouilly, ministru de externe de la acea vreme, ceea ce aflase la o reuniune care avusese loc cu două zile înainte la reședința lui Alecu D. Ghica, unde au luat parte prințul Grigore Cantacuzino, care era colonel în armata țaristă și apropiat a lui Gorceakov, dar și oficiali de la consulatul rus din Iași. Cu această ocazie s-a reluat susținerea grupului care era pentru respectarea absolută a Convenției de la Paris din anul 1858 și lupta împotriva aplicării legii electorale din vara anului 1864, context în care s-a mărit dreptul la vot. În plus, Haas afirma că zvonul conform căruia la Iași se forma o mișcare conspirativă era unul real⁸.

Manifestațiile au avut loc cu „ajutorul” unor agenți ruși și anume Constantin Moruzi și Alexandru Balș, dar și a lui Nicolae Rosetti-Roznovanu, Teodor Boldur-Lățescu, N. Ceaur-Aslan și a Mitropolitului Calinic Miculescu. Moruzi⁹, cunoscut pentru legăturile sale cu Rusia și pentru faptul că deținea proprietăți în Moldova, ar fi jucat un rol în alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza în 1859.

⁵ *Almanach de Gotha ...*, p. 845.

⁶ T.W. Riker, D.Litt. Oxon, *op. cit.*, p. 479.

⁷ *Ibidem*, p. 477: C. Goering îi scria lui Bismarck în februarie 1866 că cei din Moldova ar avea o tendință naturală spre „uneltiri” și găsesc „plăcere în gâlcelele politice”. Pornirea lor către indolență și către confort spiritual și trupesc îi fac să se ferească de munca serioasă și de o activitate încordată. De asemenea, adăuga că „Vanitatea și trufia îi împing să joace, cel puțin în aparență, un rol plin de importanță. Lipsiți de vigoare și de energie, fără principii și virtute, fără un zel și o râvnă mai înaltă, nu își pun puterea în serviciul unor țeluri nobile și mărețe, nici nu se avântă în lupte mari. Egoismul cel mai meschin îi stăpânește, împreună cu zgârcenia, lipsa de seriozitate și adeseori pasiunea pentru intrigă ca atare [...]”.

⁸ Dumitru Vitcu, „Leagănul unirii” sub zodia separatismului. *Despre evenimentele tragice din 3/15 aprilie 1866 de la Iași*, în vol. *Toți în unu. Unirea Principatelor la 150 de ani*, (coord.) Dumitru Ivănescu, Dumitru Vitcu, Iași, Edit. Junimea, 2009, p. 205.

⁹ SJAN Iași, Fond Dimitrie Suțu, dosar 63, f. 92.

Cuza a fost ales atât de moldoveni, cât și de valahi, realizând astfel unirea Principatelor Române, un rezultat care nu fusese prevăzut de toate marile puteri ale vremii, inclusiv Rusia. Acest eveniment a fost unul dintre pașii decisivi în formarea României moderne.

Alexandru Balș, fiul lui George Balș – mareșal din Basarabia, a fost trimis atașat al ambasadei ruse în capitala franceză. Acești indivizi au pus la cale o răscoală la Iași, la data de 15 aprilie 1866, însă nu au reușit să antreneze și cetățenii în acest plan. Membrii Locotenenței domnești au acționat rapid și au dejucat planurile instigatorilor. Pentru a aduce dovezi cum că pornirile separatiste nu au fost împărtășite și de politicienii din Moldova, ambasadorii francezi de la Constantinopol și Viena au fost înștiințați asupra modului în care deputații din Cameră au votat pentru menținerea Unirii – probabil realizând că păstrarea acesteia era un imperativ național, dar și pentru aducerea în țară a prințului străin în persoana lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen¹⁰. Baronul D'Avril nota, de asemenea, cu scopul de a sprijini principiul alegerii democratice și necondiționată de vreun amestec ilegal, faptul că nu a existat vreo constrângere exercitată asupra deputaților pentru a le impune acest de vot¹¹. Corpul diplomatic care era acreditat la București a fost convins fără excepție de procesul normal al votării, căci au trimis în Cameră câte un dragoman și un secretar sub forma unor observatori străini pentru a descrie fazele în care se afla procesul.

Orașul Iași reprezenta totuși terenul favorabil opoziției și a separatismului. Aici se găseau două facțiuni care se deosebeau în funcție de intensitatea cu care își doreau despărțirea Principatelor. Consulul francez îi scria ministrului său de externe, Drouyn de Lhuys¹², că se evidenția o partidă separatistă absolută, compusă dintr-

¹⁰ În grupul care număra 111 deputați erau 36 de moldoveni, dintre care doar 5 au optat pentru a se abține în această chestiune de maximă importanță, în timp ce toți ceilalți au votat pentru direcția modernizatoare a României. Interesul s-a dovedit a fi cu atât mai mare cu cât 5 dintre deputații moldoveni nefiind prezenți, au votat, fără nicio presiune, prin intermediul telegrafului. (Ana-Maria Vele, *Les Relations Franco-Roumaines (1866-1914)*, Thèse pour obtenir le grade de Docteur de l'Université de Nantes, Université De Nantes, Histoire, Histoire de l'Art et Archéologie, Université „BABEȘ – BOLYAI” Faculté d'Histoire et Philosophie, 2010, p. 48.)

¹¹ *Ibidem*, p. 49.

¹² Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 202.

un număr ne semnificativ de boieri bătrâni, care n-au subscris la principiul uniunii, considerând că le-ar fi provocat pagube – și gruparea separatiștilor „condiționali”, respectiv, cei care erau pentru păstrarea uniunii, dar sub un principe străin, așa cum a fost conturată prin rezoluția din anul 1857 a Divanului ad-hoc¹³. Aceasta era constituit din rusofili care erau plătiți de Rusia, mici comercianți ce au avut pierderi în urma unirii, evrei cărora le surâdea ideea revenirii capitalei la Iași pentru a se tripla valoarea imobilelor și funcționari destituiți. Numai după câteva zile, Tissot semnala faptul că unii separatiști „condiționali” au aderat la poziția unioniștilor, iar dintre separatiștii absoluți, câțiva s-au pronunțat în favoarea unui compromis, dorind să devină viitori deputați. Consulul francez era de părere că moldovenii separatiști ajungând deputați și deplasându-se la București, ar fi influențați de majoritatea valahă și ar vota în conformitate cu aceasta¹⁴.

După eșecul manevrei separatiste și succesul plebiscitului, care a confirmat alegerea lui Carol I pe tronul României¹⁵, guvernul provizoriu și-a manifestat deschis încrederea în abilitățile personale ale acestuia. Guvernul era convins că alianțele familiale ale lui Carol, inclusiv legăturile cu casa de Hohenzollern, vor contribui semnificativ la obținerea recunoașterii internaționale din partea marilor puteri europene. Se spera că rezultatul Conferinței de la Paris, care își deschisese porțile la 10 martie 1866 și care continua seria de dezbateri sterile în privința viitorului destin al Principatelor – se va pronunța în favoarea revendicării românești și va face distincție între vocea țării și doleanțele unor oportuniști agitatori, cu aspirații ambițioase reprobate de întreaga națiune.

În ziarul „Trompeta Carpaților” de joi, 19 aprilie 1866, a fost publicată o scrisoare din 3/15 aprilie 1866 pe care prefectul județului Iași, Ștefan Golescu a trimis-o unuia dintre consulii din oraș: „Domnule consul, prin nota¹⁶ ce am avut onoarea a v-o adresa azi

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Ana Maria Vele, *op. cit.*, p. 53.

¹⁵ Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821–1878*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, p. 166.

¹⁶ În nota extrasă din ziarul „Românul” sunt relatate următoarele: „Domnule consul, domnul Moruzi, fiind acum în Iași, se frământă și ațâță intrigi politice cu scopul evident de a răsturna guvernul țării. Principele Moruzi nu-și mai dă nici

dimineată v-am adus la cunoștință măsura de expulziune pe care, la cea din urmă extremitate, m-am crezut dator a lua către supusul rus, prințul Constantin Moruzi, în urma informărilor din nenorocire prea sigure, care-l semnalau ca umblând a organiza o revoltă în orașul Iași; precum ați putut a vă informa voi înșivă, domnule consul, evenimentele n-au făcut decât a justifica temerile mele”¹⁷. Totodată, relatează că în acea dimineată, chiar la o oră după ce consulul Rusiei primise nota (pe care a oferit-o în copie și celui căruia îi scria în acel moment) și înainte de a putea fi somat prințul Moruzi cu scopul de pleca, o mulțime considerabilă compusă în mare parte din străini cu ciomege și cu arme de foc s-au adunat în casa lui Nicolae Rosetti Roznovanu, în care locuia și prințul Moruzi. Această gloată a ocupat și mitropolia, care era situată vis-a-vis de această clădire. În capul răscoalei se aflau mai mulți membri ai unui comitet politic pe care îl prezida chiar Roznovanu și a căror nume s-au publicat pe niște afișe imprimate și răspândite de acel comitet în mai multe exemplare atât pe stradă, cât și în casele private. Una din proclamațiunile comitetului, împărțită cu o zi înainte sub formă de foiță volantă tipărită, conținea un apel clar ce încuraja la o revoltă cu scopul de a răsturna guvernul. Prin ferestrele casei domnului Roznovanu și a altor case vecine s-au tras focuri de pușcă contra oștirii până ca aceasta a început a-i risipi pe răzvrătiți. Din balconul său, Roznovanu, arunca celor din stradă bilete prin care îi încuraja să atace magazinele în care ar putea găsi muniție și toate casele în care s-ar fi putut afla arme. Somații adresate în mai multe rânduri răzvrătiților de toți capii militari printre care și domnul general Davila, căpitanul Costescu și căpitanul Pilat pentru a-i îndupleca să se risipească, au rămas din păcate fără ascultare; ba mai

măcar osteneala de a-și ascunde intențiile, căci într-o conversație cu Prefectul Poliției de Iași, care îl încuraja amical a pleca din oraș a declarat categoric că nu poate renunța în acest moment la a-l ajuta pe cumnatul său, Nicolae Rosetti Roznovanu, la executarea planurilor politice ce urmărea. A adăugat că prevedea o mare vărsare de sânge la Iași. În prezența acestor fapte, mă văd silit a recurge la a dumitale eficientă intervenție spre a te ruga să faci cunoscut principelui Moruzi a pleca din Iași cel mai târziu astăzi la amiază și a trece frontiera Principatelor Unite pe la Sculeni cel târziu la ora trei. Totodată, te rog a notifica principelui Moruzi că reintrarea sa în Principate îi este oprită până la un nou ordin [...]” („Românul”, an X, luni și marți 4–5 aprilie 1866, p. 1).

¹⁷ „Trompeta Carpaților”, an IV, nr. 414, joi, 19 aprilie 1866, p. 3.; vezi și „Românul”, an X, luni și marți 4–5 aprilie 1866, p. 1.

mult, au fost primite cu focuri de pușcă și pietre, atacuri pe care armata le-a suferit cu un lăudabil devotament. Focurile trase în gol n-au făcut decât a-i încuraja și mai mult pe tulburători, care construiseră în preajma casei lui Roznovanu baricade, ocupând totodată și mitropolia, de unde trăgeau cu puștile și sunau clopotele de alarmă spre a chema populația la revoltă – chemarea lor nu a fost însă ascultată, ieșenii au stat liniștiți¹⁸.

După ce autoritățile au epuizat toate mijloacele de împăcare fără a reuși să-i risipească pe răzvrătiți s-au văzut obligați a întreprinde forța. Ștefan Golescu considera că era și timpul, căci oștirea suferea din cauza atacurilor numeroase fără a răspunde și se lăsase a fi învinsă în două rânduri. A luat această decizie numai după ce mai mulți oficiali și soldați, în număr de cincisprezece au fost răniți și doi soldați omorâți prin focuri de pușcă. Ordinea nu s-a putut restabili decât după o scurtă, dar dureroasă luptă, în care violența răzvrătiților n-a permis a se evita vărsarea de sânge. Cincisprezece dintre ei au fost omorâți și douăzeci și cinci răniți¹⁹. După aceasta, liniștea orașului a fost cu desăvârșire asigurată. O parte dintre principalii vinovați ai răscoalei au fost prinși cu armele în mână și justiția civilă și-a urmat în privința lor cursul său normal. „Puteți fi asigurat, domnule consul” mai spunea prefectul județului „în privința menținerii ulterioare a liniștii publice și să informați pe protejații dumneavoastră că se pot ocupa de treburile lor în totală siguranță, urmând a păstra o conduită pașnică, pe care au avut-o și pe toată durata acestor triste evenimente. Eu contez pe concursul dumneavoastră, domnule consul, pentru a-i îndupleca a se abține de la orice participare la orice gloată și de a da ascultare invitațiilor ce agenții autorității le vor adresa în vederea asigurării și menținerii ordinii”²⁰.

Venirea pe tron a unui prinț străin, în persoana lui Carol de Hohenzollern–Sigmaringen, a reprezentat pentru România și șansa pentru realizarea Independenței. După ce la 10 mai 1866 Principele Carol, abia ajuns la București, a depus în fața Parlamentului jurământul de credință, și a fost încoronat, acesta a început să analizeze opțiunea eliberării de sub suzeranitate turcească „cu puterea

¹⁸ Vezi și SJAN Iași, Fond Dimitrie Suțu, dosar 54, volumul III, f. 10.

¹⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 73, marți, 5/17 aprilie 1866, p. 1.

²⁰ „Trompeta Carpaților”, an IV, nr. 414, joi, 19 aprilie 1866, p. 3.

armelor” și a cuceririi independenței depline a țării „pe câmpul de luptă”²¹. Domnitorul își va însuși întru totul parcursul politicii externe și va iniția demersuri diplomatice pe lângă Puterile garante și pe lângă Imperiul Otoman²². Pentru a domoli dorința de afirmare politică din Moldova, Carol I a adoptat o serie de măsuri ce aveau ca scop promovarea propriei sale imagini. Printre primele documente semnate de acesta a fost cel care privea amnistierea lui Nicolae Rosetti-Roznovanu și a mitropolitului Calinic Miculescu, care erau arestați pentru „crime și delictes politice”²³.

*

Pentru a obține o succesiune cât mai corectă și mai clară a episoadelor tragice petrecute la Iași este necesară studierea cu atenție a informațiilor în funcție de caracterul, scopul și sursa lor. Unul dintre cele mai importante izvoare sunt rapoartele consulare – austriece, rusești²⁴, franceze²⁵, engleze sau prusiene, dar care adesea prezintă, de asemenea, și o doză demnă de luat în considerare de subiectivism. Este interesant de analizat și perspectiva britanică asupra acestei situații, mai multe informații asupra mișcării separatiste de la Iași oferindu-ne John Green, pe baza rapoartelor recepționate de la colegul său de la Iași, subliniind, totodată, amestecul guvernului rusesc. Documentul pe care îl publicăm mai jos reprezintă un raport original și nepublicat din arhivele britanice, The National Archives Foreign Office, datat 26 aprilie 1866, redactat de John Green, iar în anexa

²¹ *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular*, ediție de Stelian Neagor, vol. I, București, Edit. Scripta, 1992, p. 40.

²² Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de Pace de la Berlin (1878)*, București, Edit. Mica Valahie, 2005, p. 13.

²³ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 123.

²⁴ Adrian-Bogdan Ceobanu, *Un consul general al Rusiei la București: Henrich H. Offenbergh (1863-1872). Corespondență privată inedită din arhivele rusești 1863-1865 (I)*, în vol. *Istoria ca pasiune. Studii oferite profesorului Alexandru-Florin Platon la împlinirea a 65 de ani*, (ed.) Petronel Zahariuc, Laurențiu Rădvan, Liviu Pilat, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, p. 589–605.

²⁵ Anca Vlas, Adrian-Bogdan Ceobanu, *Contributions documentaires françaises concernant le mouvement séparatiste de Moldavie (3/15 avril 1866)*, „Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași (Serie Nouă) Istorie”, Iași, tom LIX, 2013, p. 429–441.

acestui se regăsește raportul consulului Marii Britanii la Iași. Astfel, acest raport, redactat de consulul Majestății Sale, A.St. Clair, oferă o relatare detaliată a tulburărilor politice și sociale din Principatul Moldovei într-o perioadă critică de tranziție. Acesta evidențiază dinamica complexă dintre facțiunile locale, rolul puterilor străine și repercusiunile severe ale încercărilor guvernului de a-și consolida puterea, în special prin reprimarea brutală a opoziției publice. Documentul reprezintă o sursă primară valoroasă, oferind perspective unice asupra complexității politicii românești din secolul al XIX-lea și asupra reacțiilor internaționale pe care acestea le-au generat. Prin observații meticuloase și comentarii sincere, raportul consulului St. Clair nu doar că surprinde evenimentele vremii, ci reflectă și interesele geopolitice mai ample care erau în joc, aducând o contribuție semnificativă la înțelegerea istorică a epocii.

După cum vom observa, raportul întocmit de A.St. Clair evidențiază tensiunile generate de abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza și propunerea aducerii unui prinț străin pentru a stabiliza situația politică din Principate. Separatiștii, susținuți de o parte a fostei boerimi, nemulțumiți de pierderea statutului capitalei Iași în favoarea Bucureștiului, militau pentru dizolvarea unirii cu Țara Românească și instaurarea unui domn moldovean. Unul dintre momentele importante menționate în raport este o demonstrație pașnică condusă de Mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, și susținută de un număr semnificativ de cetățeni, care s-a transformat într-o confruntare violentă cu trupele guvernamentale. „The Metropolitan was thrown down by the military, the cross and crosier wrenched from his hands, his episcopal cloak torn off him and he was cowardly wounded by a soldier”, scrie St. Clair, descriind brutalitatea forțelor de ordine asupra manifestanților pașnici.

Consulul remarcă faptul că, deși mulți dintre moldovenii susțineau separarea, mișcarea nu era una organizată, iar reacția autorităților a fost disproporționată și sângeroasă: „As soon as the troops got through the barricades a dreadful carnage began. They fired on everybody indiscriminately and the cavalry cut down persons of all ages and sexes”. Această intervenție a dus la moartea a peste 200 de persoane și la rănirea gravă a altor sute. St. Clair critică dur acțiunile guvernului de la București și reține că „nearly every portion of it [the

official description] is either exaggerated, diminished, or entirely false”. El subliniază că această represiune brutală nu a făcut decât să adâncească nemulțumirile și să stârnească dorința de răzbunare a populației locale. Raportul concluzionează cu un apel către guvernul britanic de a lua în considerare situația gravă din Moldova și de a interveni diplomatic pentru a preveni escaladarea conflictului.

ANEXĂ

Consulul Marii Britanii la București, John Green, către contele de Clarendon, Ministrul de Externe al Marii Britanii

Bucharest, April 26 1866

My Lord,

I have the honour to transmit in original a Despatch, and its inclosures, which I have this day received from Mr. Consul St. Clair, on the subject of the disturbance at Jassy. Although there can be no question as to the existence of a separatist Party at Jassy, (in which the Russian, Austrian and Greek Consuls in that town are by no means the weakest element) I am inclined to believe that the classification of parties in Mr. St. Clair's former despatch, which I transmitted to your Lordship in my No 54 of the 11th Instant, was pretty correct. I entirely disagree with Mr. St. Clair's belief that Russia took no part whatever in the Jassy disturbance.

I have the honour to be, My Lord, with the greatest respect,

Your Lordship's

Most Obedient Humble Servant,

John Green

**British Consulate Jassy.
20th April 1866**

Sir,

In my division of the various parties existing here as contained in my last dispatch No. 4 of the 5th instant, I think that I have not perhaps sufficiently clearly spoken of the separatists. If I classed them lastly, it was not because they were the least numerous, on the contrary, they formed certainly at the time the strongest party but not a party as far as intellectual strength goes. The next party as far as numbers went was the one for the Union under a foreign prince.

Since I wrote you my last letter, various rumors were afloat that on Easter Sunday (old style) a demonstration would take place, as the Metropolitan Miklesko was said to be collecting signatures for the union. On Saturday night I thought it my duty therefore, for the sake of humanity, to say a few words to Colonel Cornesco

with whom I am on good terms, which were to the effect that if any demonstration were to take place, I hoped sincerely he would act with humanity and prevent, if possible, the effusion of blood, and that in so doing he would I am sure please Her Majesty's Government as well as Englishmen generally. He in reply gave me sincere assurances to do all in his power to prevent bloodshed, and he said he would on no account open fire on an unarmed mob. I mentioned this to those of my colleagues who have numerous subjects under their protection and they not only thanked me for the words I used but requested me to assure the Military Commandant that they felt grateful to him for his humane intentions. Easter Sunday passed in undisturbed quiet.

On the 5th instant a public meeting was held at the University Hall of this town which had been convoked by Mr. Golesco the brother of the present prefect here and Mr. Lahovary, two delegates of the Bucharest Government who had sent them here. Their object was to explain to the people the views of the provisional government by persuasive arguments, in the hope that the elections might be prosecuted as speedily as possible as the Chamber had been dissolved in the capital. The most remarkable portion of the views of the provisional government was their declaration that, if the Conferences did not give them a foreign prince, they were determined to maintain the present state of things for years, until at last Europe shall be induced to grant them their complete autonomy. At this first meeting not a word was said for the separation.

Another meeting was held at the town hall and I thought it expedient to go among the crowd to hear the speeches. Here both the delegates of the government began to lose ground, and fear only of the crowd kept quiet while the majority hissed Messrs. Golesco and Lahovary on everything they said, except when they alluded to the foreign prince. On going out I met the two delegates by chance and they addressed me and in a few words of conversation I said to them that I thought those sort of meetings without order, where persons of every class not qualified as electors could speak, was a dangerous experiment to try, and I added that revolutions generally began thus. The two delegates said to me in answer to my observations, words to the following effect: „Nous ne craignons rien car nous avons la force entre nos mains et nous ne voulons pas faire croire aux Moldaves que notre gouvernement est libéral. Qu'ils disent ce qu'ils veulent que cela nous est égal car nous ferons ce que nous voudrions toujours”²⁶.

This was said to me in the next room to the one where the debates were continuing and in presence of more than twenty listeners who were around us. The least that might be said of their conduct in that instance is that it was injudicious and without reflections. Many other meetings followed and it was allowed for persons even to open their private houses for the purpose. Opinions were then freely expressed and soon the separatists became strong and among them appeared many

²⁶ „Nu ne temem de nimic, căci avem puterea în mâinile noastre și nu dorim să îi facem pe moldoveni să creadă că guvernul nostru este liberal. Să spună ce vor, nu ne pasă, pentru că vom face mereu ceea ce vrem” [traducere A.D.]

boyars; but some of the latter still were for the foreign prince with the internal autonomy of the provinces, or if not, the separation. The complete autonomy of the provinces is a "sine qua non"²⁷ with most of the Moldavians hitherto as a rule, as well as with the Wallachians here. They despise the idea even of a foreign prince if he be a vassal of the Porte.

On the 10th at the meeting at the town hall Mr. Nicolas Roznovano, one of the richest boyars in Moldavia (who had been till then for the union under a foreign prince), made an eloquent speech and called the foreign prince an impossibility. He was enthusiastically cheered. The president, Mr. Pogor, a unionist, had to leave the room and then Mr. Roznovano was unanimously requested to take the chair. He continued to speak and at about 2 P.M. he left the place to go home. He was followed by a cheering crowd and many hundreds of persons to the door of his palace. A band struck up a gay piece of music and loud acclamations followed. I was among the crowd and witnessed all. The police wisely allowed the crowd to disperse of its own accord.

This was the first open demonstration or expression of the sentiments of the separatists and I thought it right to send you a telegram respecting it. That very evening a large meeting assembled at Mr. Roznovano's palace. I went there. I there saw presiding in the chair, Mr. Roznovano and near him to my great surprise Mr. Micklesco, the Metropolitan, who was supposed a strong partisan of the Union. They were all signing a paper for the pure terms of the Convention of Paris of the 19th August 1858 or in other words, the separation of the provinces. No allusion to the foreign prince was in that document. The paper in question, I saw afterwards, and it contained about six hundred signatures.

That day the separatists and most of the party who wished the foreign prince amalgamated and formed one strong body wishing the separation at the head of which was Roznovano with the Metropolitan. The unionists now weak also fused together on the same day at a meeting at the university. That is to say the party for the union at all price united with some of those for the native prince and with a few of those who were for the foreign prince.

I received visits from the heads of various parties all along, and when I spoke to them, I urged on them the necessity of awaiting with patience the decision of the conferences. That whatever they decided would be best for the principalities. And that any outbreak or movement would only be detrimental to all parties. That Europe had her eyes fixed on them and that quietness and judicious behavior would insure to them the interest of all civilized nations. Mr. Roznovano as well as many others said to me that they had not the remotest idea of revolting, but that they were only delighted to have a chance at those meetings to express what everyone had dearest at heart namely the happiness of the unfortunate Moldavians, which they only saw in the foreign prince or the separation; but since he thought the former a dream, he deemed it most practical to wish for the terms of the Convention of Paris of 1858.

²⁷ *Sine qua non* este o expresie latină care înseamnă „fără de care nu”. Se folosește pentru a descrie o condiție esențială sau o cerință indispensabilă. Practic, este ceva fără de care un anumit lucru nu poate exista sau nu poate avea loc [n.n. – A.D.].

These meetings became very frequent and continued until last Saturday night the 14th instant. On the night of the 13th, two of the Lieutenants of the Principalities Mr. C. Catargiu and General Golesco arrived here from Bucharest, and on the morning of the 14th, an unexpected proclamation appeared of which I beg to enclose copy, informing the Roumanians that Prince Charles Louis of Hohenzollern was proposed to the people as their new prince, and that a plebiscitum would be opened at once and closed within eight days, and that that Prince should be named Charles the First. For this piece of news none of the parties were prepared.

On the morning of the 15th, after the celebration of divine service about 9 a.m., the Metropolitan in his episcopal robes, crosier and cross in his hands, followed by a crowd of about 1000 persons left the cathedral round which there were several thousand more persons who had no room within, and on leaving the enclosure of the cemetery, he entered the high street, and ascended slowly towards the administrative palace, where the two Lieutenants of the Principalities were residing. His purpose and that of his party I am assured was to proceed thither peacefully to express to the Kaimakams the wish of the people, which was the separation of the Principalities.

Having ascended a certain distance in the main street the police and some troops opposed the progress of the procession and the Metropolitan was thrown down by the military, the cross and crosier wrenched from his hands, his episcopal cloak torn off him, and he was cowardly wounded by a soldier. Some boyars and many people forming part of the procession rushed to the archbishop's rescue and a combat ensued. The troops did not fire, (but freely used the butts of their muskets as well as their bayonets), nor did the people who as it appears had no arms as yet.

It was past eleven o'clock when large reinforcements of cavalry and infantry came. Then the exasperated populace armed themselves with the wooden railings round the cemetery of the Cathedral, and tore stones from the pavement. They proceeded to defend themselves.

Subsequently a few pistols and muskets that were taken from the military or brought from houses appeared among the mob. Up to that moment Colonel Cornesco as well as others gave orders to the troops not to fire but merely to use the butts of their firelocks (but they forgot the danger of allowing badly disciplined soldiers to use the bayonet against an unarmed mob!). Which party fired first it was impossible for me to ascertain as each throws the blame on its enemy! There is one certain fact however it is, that the Metropolitan was the first person wounded and he certainly did not use his crosier or cross to attack the soldiers with. Then the soldiers began to fire in the air (so they say but I do not believe it) and subsequently at the mob.

My colleagues and myself were all assembled from ten in the morning at the Prussian Consulate, and it was not till past eleven that we heard the musketry begin, while the attack on the archbishop was made at half past nine in the morning. After about ten volleys and endless single shots, the crowd was dispersed. The cavalry tried to charge but could not get over two small insignificant barricades erected during the fight by the populace, but until the infantry came to give them assistance.

I had sent at his own request a person from the Consulate to see the collision, and as I have great reliance on his word, I will mention what he witnessed here: being stationed near one of these barricades, he assured me that most of the persons behind them were young jews of about 12 to 18 years of age, and he saw only one person with a gun. For some time, such a rabble kept at bay a large force of cavalry and infantry by pelting them with stones. The barricades were a few empty cases of wood and some articles of furniture. The few firearms in the hands of the people were dispersed among the crowd here and there and not concentrated behind the barricades.

As soon as the troops got through the barricades a dreadful carnage began. They fired on everybody indiscriminately, and the cavalry cut down persons of all ages and sexes, not only where the collision occurred, but in various other streets and even three lancers attacked a naked child in front of the hotel where I reside, and the latter was only saved by a foreigner who dissuaded them from killing a boy of about 12 years of age who was unarmed. The crowd at last ran in all directions and volleys were fired at them. I have the honor to enclose copy of a letter dated the 5th instant addressed to the Russian Consul here respecting Prince Mourouzi a Russian subject – the brother-in-law of Mr. Roznovano of whom I had the honor to speak above. That letter reached the Russian Consulate a short time before the collision took place and Prince Mourouzi's reply, I beg also to enclose.

The prefect Mr. Golesco suspecting the prince of being the organizer of a revolt to aid Mr. Roznovano in his political plans requested the Russian Consul that he might be sent away from Moldavia at once, and Prince Mourouzi left soon after receiving instructions from his authority, for the Russian frontier. However, much I might be inclined to believe that Prince Mourouzi has worked here as a Russian political agent for years, I frankly must say that I do not believe at all that he could have been so mad as to suppose for a moment that a few pistols and muskets taken from the troops, and sticks, would be sufficient to overthrow the government here which has more than two thousand men of troops in this town, at its command. As to Mr. Golesco's description of the unfortunate events of last Sunday, copy of which I beg to enclose, I am sorry to observe that nearly every portion of it is either exaggerated, diminished or entirely false. He naturally was anxious to cover an atrocious cowardly massacre committed by intoxicated soldiers, which will form a sad and disgraceful page in the history of this country. Unfortunately for him I have deemed it my duty to try hard to get at the truth and I have in a great measure succeeded.

The disparity alone of the lists of killed and wounded given to me by the military commandant and the prefect, is so great, that it is difficult to believe either. The former admit that seven of the mob were killed and a few wounded, while the latter assures me in his letter (see enclosure 4) that fifteen were killed and twenty-five wounded. Both these statements are false as you will see. Yesterday I requested the prefect to send me an officer to accompany me to the different hospitals to see the wounded myself – I accordingly went to three, two civil, and one military hospital. In the two former I counted myself seventy-two wounded of which one was

an old woman past sixty. These are all Moldavians or Jews, residents of Jassy; their employments are such as coachmen, tradesmen etc.

I have during my soldier's career witnessed many painful sights – but I have never seen the whole of the wounded of a field of battle each with one or two fractured limbs and many a sword cut to the bargain. The annals of no European or Eastern war will show such a list of wounded as the one that could be made out here. There are besides them many more wounded who have been carried to their own homes and the list of those I could not ascertain.

As for the killed as far as I can make it out. There must have been at least 200 if not more, but the authorities took good care to bury them during the night after the massacre. I think that fairly the killed and wounded together from among the people may be estimated at about three hundred.

I then visited the military hospital and only found therein two soldiers wounded. One was rather bruised in the face by a stone, the other had his hand very slightly cut by a small stone also. I had examined every civilian and looked at each man's wounds in detail before, so I wanted to show that. I took the same interest in the military, and I therefore requested to be allowed to see the arm of the slightly wounded soldier which was bandaged up, and when it was shown to me, I discovered that he had only a scratch on it – of course I said nothing to show my indignation. The prefect in his proclamation to the people, copy of which I beg to enclose, as well as in his letter to me above alluded to says that the rioters were all foreigners and Jews paid with foreign money. Unfortunately for him I have spoken almost with every one of the wounded and they are all inoffensive and peaceable inhabitants of Jassy and Moldavians, of which only 6 are Jews, one of Jewess, and 2 Lipovans also one foreigner the son of a respectable German tradesman.

Today I visited the Metropolitan who is imprisoned in the hospital, and as I had heard many officers say that he had not been wounded I requested his eminence to tell me whether he had been or not, and he immediately showed me a wound in a dangerous place in the chest inflicted by a bayonet. An officer and a civil employé were with me while I spoke with the archbishop, and of course I was careful in my language. On Sunday last, the soldiers were all under the influence of drink so were many of the officers even from the very beginning of the day. A staff officer whom I have not seen since, made a bold cut at me with his sword while I was proceeding quietly in an open carriage to join my colleagues at the Prussian Consulate.

Fearing lest great disorder should and want of discipline among the soldiery might lead to further atrocities, about 1 p.m. on Sunday, I at once went to see Colonel Cornesco and had a conversation with him respecting the danger of allowing drunken soldiers to prowl about the streets in so eventful a moment, in groups of twos and threes, and he promised at once to have all the patrols changed. I did this for the sake of humanity and also presumed that possibly he was not aware perhaps that long after the termination of the struggle many unfortunate human creatures fell the victims of an undisciplined, cowardly and drunken set of men who would have been severely punished in any other army instead of being allowed to

spread death and desolation at their pleasure as the Wallachian soldiers were allowed to do here last Sunday night.

I enclose herewith copy of a printed proclamation issued by the military commandant respecting the events of the day, where he praises the valor of the officers, non-commissioned officers and soldiers of the Roumanian army which has quite astounded me. I could never imagine such an emanation from a man who has been a soldier in active service. I cannot refrain from mentioning to you the names of two Frenchmen, the one Dr. Davilla, a surgeon in the Roumanian army, the other a Major Gramont (also an officer here) who as it appears greatly distinguished themselves in exciting the soldiers to massacre the unfortunate and unarmed inhabitants of Jassy. The French dragoman Mr. Castin told me the other day that he heard Major Gramont say, to some patrols in the street, in Roumanian, that they ought to fire into the shop of every tradesman who should not close his business before eight o'clock in the evening. I cannot conceive how our officers and gentlemen can think it their duty to excite soldiers to commit acts of insubordination and barbarous cruelty. In enclosure no. 5 in this dispatch Mr. Golesco accused the Jews of Jassy as having been mixed in the riot, and when Mr. Neuschotz, a rich Israelite – banker here, protested verbally against that proclamation, the prefect issued the following one to correct the former, which I have the honor also to enclose herewith in which it is to be remarked that he throws the blame on the prisoners. I beg to enclose to you further copy of a printed telegraphic paper respecting the election of Prince Charles Louis of Hohenzollern in the various districts. The only remark that I have to make is that, the universal suffrage is easier here than it was even in France, as no one signs against, if the prefect is as devoted and zealous to his government as Mr. Cozadini of Falticeni seems to be.

I must now say a word of apology for the length of this portion relating to facts in this my dispatch, but as I think that details sometimes are interesting and may be often of use in enabling a person to form a just opinion of a question I have therefore entered into the subject. I proposed to myself to bring before you, with those details, and at length, namely, the events of the last few weeks and the probable results that might arise therefrom. There is little doubt that both Russia and France have opposite political ends in view in the Principalities, and that all the different parties among the Roumanians are, without their knowledge, merely the instruments of either the one or the other of these governments. Russia would naturally prefer the reestablishment of the Convention of Paris of 1858. France on the other hand would like best to see another Prince Cuza or perhaps even the erection of an independent weak sovereign state.

I do not presume here to offer any suggestions for the settlement of the very tangled question of the Principalities, and if I have made any allusion to the two antagonistic policies which clashing together are productive of the ruin of a whole people, it is solely for the sake of humanity. I have abided, I think by your instructions strictly, but I have endeavored with all my heart to prevent any disturbances by assuring all parties that the Conferences I was confident had the welfare of the Principalities, but I was very careful at the same time not to raise any

exaggerated chimerical hope in the minds of persons such as those who form the party of the Union, under a foreign prince with a complete external autonomy; but I am not aware what the agents of other powers might have done. I venture to think that I am somewhat cognizant of the policy of Russia in the East, but I must honestly say that I thoroughly believe that in this unfortunate disturbance Russia has taken no part whatever, although that Prince Mourouzi is accused by the authorities here of having been with his brother in law Mr. Roznovano in league to upset the present government. I might as well here mention that the Metropolitan as well as Mr. Roznovano, both a few weeks ago were strong partisans for the Union under a foreign prince, and it is easy by following the course of events which succeeded one another to account for their change from the latter creed to that of the pure convention of 1858.

If there is anyone to blame for what has happened of late it is the Bucharest Government alone, and its representatives here, who have acted thoughtlessly, rashly, without reflection, and lastly in an arbitrary and cruel manner. I feel it my duty not only as a public officer but also as an Englishman to state to you that I am inclined to believe that the Metropolitan, Mr. Roznovano are innocent as well as most of the numerous persons who have been arrested for the crime of revolt which is imputed to them.

This state of things cannot last long as the people are getting eager for revenge and I apprehend daily, a real disturbance, especially if these unfortunate prisoners are tried and condemned for an imaginary crime and convicted through the testimony of false witnesses. I hope that you will seriously consider the state of this unhappy country and transmit to Her Majesty's Government the substance of this report. Something must be done to put a stop to the injustices and cruelties of a government of some individuals who have usurped the power by means of an act of treachery and who want at all price to force obedience to their views and aspirations on the population of a sister province at the point of the bayonet and the sword instead of adopting a conciliatory course of action. I must frankly say that no one can be safe here with the existing state of things, not even the Consuls!

In conclusion, I only trust that you will deem it expedient to bring the facts that I have mentioned to you before Her Majesty's Government.

I have the honor to be, Your most obedient humble servant,

A.St. Clair

H.M. Consul at Iassy

TNA, F.O. 78/ 1920 f. 405-428.